

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАРОДАВНІХ МІСТЕЧОК ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Завдання дослідження – оцінити наявність історико-культурних об'єктів у стародавніх містах Тернопільської області, стан їх збереження та визначити перспективи їх залучення до туристичної діяльності. На основі оцінки окремих поселень за наявністю історико-культурних пам'яток, а також близькістю до основних шляхів сполучення, виділено населені пункти, придатні для розвитку різних видів туризму.

Ключові слова: туризм, замки, фортеці, пам'ятки історії, пізнавальний туризм, сакральний туризм, археологічний туризм, гомогенні туристичні ресурси.

В докладе акцентовано внимание на проблеме использования историко-культурных памятников отдельных селений, на состоянии их сохранения и на перспективах их привлечения к туристической деятельности. На основе оценки старинных селений за наличием историко-культурных памятников, а также близостью к основным путям сообщения, выделены населенные пункты, пригодные для развития различных видов туризма.

Ключевые слова: туризм, замки, крепости, познавательный туризм, сакральный туризм, археологический туризм, гомогенные туристические ресурсы.

The aim of the investigation is to estimate an ammount of historic and coulture objects of ancient cettlements of Ternopil region. The process of using of historic and cultural resources of separate cities and the problems connected with their expluatation are depicted in this work. On the base of estimation of separate settlements as the areas of placing of historic resources, that are close to basic roadways, there were marked some villages that are perspective for development of different types of tourism. In the article there are offererd some vays of popularisation of not popular historic and cultural objects among tourists.

Key words: tourism, castles, historical memories, tourism of mutual development, sacral tourism, archeological tourism, homohenic tourist resources.

Актуальність проблеми. Пріоритетним напрямком туристичної діяльності в Тернопільській області є внутрішній туризм. Першопричиною цього явища є значна кількість замкових, а також оборонних споруд, що відображають історію та культуру регіону; іншим, не менш важливим чинником, є те, що останнім часом все більш масовим є зацікавлення місцевого населення своєю самотутністю та її коренями – етнічністю, причинністю до історії сусідніх держав та етапами становлення місцевої культури як неординарного та неповторного явища в історії держави. Історико-культурні ресурси області мають вирішальне значення у створенні нових туристичних маршрутів та нових програм розвитку внутрішнього туризму, серед яких – створення туристичних кластерів, що дають змогу розвиватися малорозвинутим населеним пунктам. На жаль, сьогодні немає єдиної методологічної бази дослідження та оцінки історико-культурного потенціалу окремих поселень. Саме тому актуальним завданням нашого дослідження є оцінка стародавніх містечок регіону з огляду на наявність історико-культурних ресурсів та їх

поєднання з іншими туристичними атракціями з метою визначення туристичної привабливості окремих поселень.

Стан вивчення проблеми. Вивченням історико-культурних ресурсів окремих регіонів України займаються історики, краєзнавці, рідше – географи. Ще немає єдиного підходу до оцінки таких ресурсів всієї країни, переважають відносні оцінки, які показують рівень пізнавальної атрактивності поселень регіону один відносно одного, але не є співмірними з поселеннями інших регіонів (областей). Тому постає проблема оцінки історико-культурних ресурсів поселень, а особливо старовинних міст.

Постановка проблеми. Населені пункти, де знаходиться велика кількість цінних архітектурних об'єктів, а також ті, де зосереджені увічнення знакових історичних подій, називаються історичними містами. До них відносяться, насамперед, давні міста регіону, які протягом століть акумулювали в собі інформацію про життя та побут корінного населення, а також про чинники, що сприяли розвитку сучасного суспільства в певних регіональних межах. Археологічні дослідження ототожнюють появу великих міст нашого краю із розквітом Галицько-Волинського князівства, що входило до склау Київської Русі (переважно IX століття), хоча в деяких місцевостях знайдено певні свідчення життєдіяльності населення і давніших часів. Це пояснюється тим, що до IX століття територію Тернопільщини населяли кочові войовничі племена, які постійно змінювали місце проживання, і міст на цій території ще не було.

Нами було оцінено історико-культурний потенціал стародавніх міст Тернопільської області за методикою бальної оцінки (див. табл. 1). Нами за основу було взято бальні оцінки історико-культурних ресурсів О. Бейдика, В. Кравціва, Л. Гринів, С. Копач, С. Кузика [7], (2008), нами дещо змінено оцінкові коефіцієнти, виходячи із критерію доцільності.

До уваги брався сукупний показник кількісних та якісних характеристик пам'яток архітектури, історії та культури.

Варто зазначити, що такий підхід до оцінки не може повністю відобразити атрактивність певного регіону чи населеного пункту, оскільки не враховуються важливі чинники, які впливають на пізнавальну цінність об'єкта, його відвідування у населеному пункті. Наприклад, є різниця між привабливістю багатих на історико-культурні пам'ятки сіл чи міст, які лежать на шляхах сполучення державного значення, і тих, транспортна доступність до яких є поганою. Також важливе значення відіграє наявність поблизу об'єктів атракції закладів розміщення чи харчування, інших туристичних атракцій, які впливають на розвиток туристичної інфраструктури населеного пункту. Тому при оцінюванні стародавніх міст регіону ми врахували вищезгадані показники, виразивши їх у вигляді вагових коефіцієнтів. Так, місто, яке лежить на дорозі державного значення, є більш доступним для відвідування, і тому оцінюється вищим балом, аніж місто, розташоване вздовж дороги обласного чи регіонального підпорядкування (див. табл. 2).

Таблиця 1. Оцінка атрактивності історико-культурних ресурсів

Групи об'єктів	Бали
1. <u>Археологічні об'єкти</u>	
1.1. Території первісного заселення, стоянки, поселення, кургани	1
1.2. Древні городища. Давні поселення	2
2. <u>Меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами, і пам'ятники їх учасникам, діячам історії і культури</u>	
2.1. Окремі пам'ятки, меморіальні дошки	1
2.2. Групи пам'яток, пам'ятники і меморіальні дошки, що мають високу мистецьку цінність	2
2.3. Пам'ятні місця подій, що підтверджуються історичними джерелами. Меморіальні комплекси	3
3. <u>Пам'ятки архітектури</u>	
3.1. Частково збережені елементи оборонних споруд, громадських споруд, палацево-паркових ансамблів	1
3.2. Сучасні пам'ятки архітектури, що зведені з використанням нових технологій, композиційних рішень	2
3.3. Повністю збережені елементи чи комплекси оборонних будівель, громадських споруд, палацево-паркових ансамблів, садиби народної архітектури	3
3.4. Поселення, що визнані як пам'ятки народної архітектури під відкритим небом	4
4. <u>Сакральні споруди</u>	
4.1. Окремі культові споруди різного стилю. Фрагменти культових споруд	1
4.2. Комплекси різностильових культових споруд	3
4.3. Комплекси культових споруд одного стилю – центри духовної культури	5
5. <u>Музеї і пам'ятки духовної культури</u>	
5.1. Індивідуальні музейні експозиції, місця проживання і поховання видатних людей	2
5.2. Місця поширення окремих видів фольклору, народних промислів, традицій	3
5.3. Музеї краєзнавчі, меморіальні, історичні, художні, етнографічні, музеї народної архітектури та побуту	4

У процесі дослідження стародавніх міст Тернопільської області за допомогою бального оцінювання та врахування шкали коефіцієнтів ми отримали картину, яку ілюструє таблиця 3.

За результатами дослідження історико-культурних туристичних ресурсів міста Тернопіль, його можна вважати високоатрактивним населеним пунктом. Крім того, від Тернополя зручно дістатися до

найближчих туристичних атракцій – до замку у Збаражі, що за 23 км, та до руїн Микулинецького замку, що за 21 км. Екскурсії по місту та околицях зручно замовити у одній із туристичних фірм або ж у краєзнавчому музеї. Наразі відвідування усіх архітектурних пам'яток міста є безкоштовним.

Таблиця 2. Коефіцієнти для визначення атрактивності окремих населених пунктів

Показники для оцінки	Коефіцієнти
Розміщення об'єкта у місті	2,0
Розміщення об'єкта у маломі місті або у селі міського типу	1,5
Розміщення об'єкта у селі	1,0
Розміщення об'єкта вздовж доріг державного значення	2,0
Розміщення об'єкта у місцях, що мають добре транспортне сполучення з іншими населеними пунктами регіону	1,5
Розміщення об'єкта у місцях з поганим транспортним сполученням	1,0
Об'єкти, що включені до основних туристичних маршрутів	2,0
Об'єкти, що включені до окремих туристичних маршрутів	1,5
Об'єкти, що не включені до туристичних маршрутів	1,0
Наявність поблизу закладів розміщення та харчування	1,2
Відсутність поблизу закладів розміщення та харчування	1,0
Розміщення у поселенні декількох історико-культурних об'єктів або їх поєднання з іншими рекреаційними ресурсами (унікальними природними об'єктами)	2,0

Для зручності оцінювання ми використали обчислення коефіцієнту пізнавальної цінності, який визначається відношенням отриманого оцінкового балу окремого поселення до максимально можливого в регіоні [7, с. 148]. На кінцевому етапі дослідження ми ранжували усі поселення області на три групи: високоатрактивні, середньоатрактивні та малоатрактивні поселення. До групи атрактивних населених пунктів (інтегральний показник становить від 200 до 400) можна віднести м. Кременець, м. Бережани, м. Бучач, смт. Вишнівець Збаразького району, м. Збараж, м. Заліщики, м. Чортків. Усі містечка мають багатий історико-культурний потенціал, але їх показники туристичної атрактивності дещо відрізняються. Цей факт можна пояснити тим, що не всі міста розміщені вздовж основних шляхів сполучення, що визначає, в свою чергу, наявність у них закладів розміщення чи харчування, а також тим, що містечка належать до різних ландшафтних груп, тому на різницю в інтегральних

показниках впливають також природні умови та наявність унікальних природних об'єктів.

Таблиця 3. Інтегральна оцінка історико-культурних об'єктів стародавніх міст Тернопільської області

Населений пункт	Коефіцієнт пізнавальної цінності	Інтегральний показник, з врахуванням коефіцієнтів
м. Тернопіль	1,0	547,2
м. Бережани	0,53	288,1
м. Борщів	0,19	103,4
м. Бучач	0,4	221,1
сmt. Вишнівець	0,38	207,7
сmt. Гримайлів	0,15	86,8
сmt. Гусятин	0,22	124
сmt. Залізці	0,1	54,6
м. Заліщики	0,54	295,2
м. Збараж	0,54	294,8
м. Зборів	0,16	88,4
сmt. Золотий Потік	0,07	38,5
сmt. Козова	0,13	75,6
м. Копичинці	0,18	100,8
сmt. Коропець	0,13	73,6
м. Кременець	0,68	374,4
м. Ланівці	0,18	98,7
сmt. Мельниця-Подільська	0,1	60
сmt. Микулинці	0,2	113,9
сmt. Монастирська	0,21	117,5
сmt. Підволочиськ	0,25	135,2
м. Підгайці	0,27	145,7
м. Почаїв	0,4	217,5
сmt. Скала-Подільська	0,12	68,2
м. Скалат	0,1	56
м. Теремовля	0,25	135,2
сmt. Товсте	0,21	115,5
м. Хоростків	0,1	62,4
м. Чортків	0,42	230,4
сmt. Шумськ	0,15	80,4

До групи середньоатрактивних міст ми віднесли населені пункти, в яких інтегральний показник становить від 100 до 200 одиниць. Серед них: м. Борщів, сmt. Гусятин, м. Копичинці Гусятинського району, сmt. Микулинці Теремовлянського району, м. Монастирська, сmt.

Підволочиськ, м. Підгайці, м. Тереховля, смт. Товсте Заліщицького району.

Усі перелічені міста мають велике значення для розвитку пізнавального, сентиментального та сакрального видів туризму. Туристична інфраструктура таких населених пунктів дозволяє проводити туристичні мандрівки та сприяє створенню комплексного туристичного продукту у стародавніх містах Тернопільщини. У ході дослідження всі інші міста регіону віднесено до малоатрактивних (інтегральний показник – до 100 одиниць). Це означає, що в таких населених пунктах нараховується невелика кількість історико-культурних об'єктів, або ж вони знаходяться поза основними транспортними шляхами, ще не включені до основних туристичних маршрутів. На території області є міста, в яких є цінні історико-культурні об'єкти, але вони не утворюють тематичних скупчень або ж ще не стали об'єктами зацікавлення туристів. Тому їх оцінено нижчим балом. Сюди відноситься смт. Шумськ, м. Зборів тощо.

Дослідження рівня атрактивності давніх міст Тернопільської області вказує на те, що кожне з них містить об'єкти, які мають певну цінність для туризму. Але туристичні потоки до цих міст ще незначні, що значною мірою зумовлено нерозвиненістю туристичної інфраструктури, станом доріг і особливо під'їздів до туристичних об'єктів, станом збереження об'єктів історико-культурної спадщини. Необхідна реалізація програми розвитку малих міст, перетворення багатьох з них у центри туризму поряд із збереженням існуючих господарських функцій (переважно з переробки сільськогосподарської сировини, видобутку будівельних корисних копалин тощо). Для цього мусить бути розроблена маркетингова стратегія розвитку території області загалом, і давніх містечок, зокрема. Важливою її складовою має бути належне інформаційне забезпечення, що базується на оцінці туристичного потенціалу старовинних містечок.

Висновки. Отже, за допомогою методики бальної інтегральної оцінки нами було виконано дослідження стародавніх міст Тернопільської області з метою визначення найбільш привабливих населених пунктів для розвитку туристичної діяльності. У процесі дослідження міста регіону було поділено на малоатрактивні, середньоатрактивні та атрактивні. До високоатрактивних міст варто віднести місто Тернопіль, яке має найвищий інтегральний показник. Туристичний потенціал атрактивних міст є основою для розвитку на їх території пізнавального, сакрального, історичного, сентиментального видів туризму. Транспортна доступність та наявність унікальних природних об'єктів у таких населених пунктів дає змогу розширити туристичну діяльність та підняти таким чином рівень економічного розвитку окремих поселень. Середньоатрактивні міста мають менші можливості для проведення туристичної діяльності через ряд негативних чинників, серед яких перше місце посідає низький рівень інфраструктури, а саме: мала кількість або відсутність закладів розміщення та харчування, поганий стан шляхів сполучення. Малоатрактивні населені пункти мають певний історико-культурний потенціал, але є

малоперспективними для проведення туристичних мандрівок через поки що нерозвинену туристичну інфраструктуру.

1. Андрушків Б. Некрополі Тернопільщини, або про що розповідають мовчазні могили / Б. Андрушків. - Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. - 96 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. - К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. - 395с.
3. Гусятинщина туристична: Путівник. - Тернопіль: ТОВ „Новий колір”. 2011. - 23 с.
4. Енциклопедія українознавства. У 10-х т. / Гол. ред. Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954—1989.
5. Земля Тернопільська. Туристичний путівник / Концепція, упорядкув. текстів маршрутів, редагування І. Дуди, Б. Мельничука. - Тернопіль: Джюра, 2003. - 368 с.
6. Кілінська К., Антіпко Н., Андрусак Н. та ін. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: Монографія. - Чернівці: Чернівецький нац. Університет, 2010. - 248с.
7. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму : суспільно-географічний підхід : монографія / Степан Кузик. - Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. - 254 с.
8. Куневич Б. М. Сакральні пам'ятки Тернопільщини. Фотоальбом. Видання друге, змінене і доповнене. - Тернопіль : ТОВ „Новий колір”, 2011. - 152 с.
9. Музеї України: Довідник / Міністерство культури і мистецтв України. - К.: Задруга, 1999.
10. Полинова Н.Ф. Оценка необходимого и достаточного времени на осмотр экскурсионных объектов // Социально-географические проблемы повышения эффективности туристско-экскурсионного обслуживания.- Минск: Из-во Беларуск. ун-та, 1978. - С.100-104.
11. Тернопільська область. Атлас туриста : туристичний атлас / [ред. - порядн. Г. М. Кучеренко]. - К. : „Бліц-Принт”, 2010. - 48 с.
12. Тернопільський енциклопедичний словник / [ред. Г. Яворський]. - Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004- 2010.

УДК 910.2

Жердьов А.Є., Притков В.Ю.

ФОРТИФІКАЦІЙНІ СПОРУДИ У СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглянуто питання класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів, визначене та обґрунтоване місце фортифікаційних споруд у цій класифікації, їх роль та значення у туристсько-рекреаційній діяльності.

Ключові слова: класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів, фортифікаційні споруди, туристсько-рекреаційна діяльність.

В статье рассмотрены вопросы классификации туристско-рекреационных ресурсов, определено и обосновано место фортификационных сооружений в этой классификации, их роль и значение в туристско-рекреационной деятельности.

Ключевые слова: классификация туристско-рекреационных ресурсов, фортификационные сооружения, туристско-рекреационная деятельность.

This article reviews question of classification of tourism and recreational resources. Is identified and justified: the place of fortifications in this classification, their role and importance in tourism and recreational activities.